

Kajetan Górny

Uniwersytet Zielonogórski

ORCID 0000-0002-1215-2840

uniwersytet@adwokat-gorny.pl

Kilka uwag o ograniczeniu prawa do obrony z perspektywy norm prawa prywatnego

Słowa kluczowe: dobra osobiste, ograniczenie prawa do obrony, odszkodowanie, prawo cywilne, postępowanie karne, sankcja za ograniczenie prawa do obrony

Streszczenie: W artykule omówiono problematykę braku dopuszczenia obrońcy/pełnomocnika w ramach postępowania karnego – z perspektywy naruszenia dóbr osobistych obrońcy/pełnomocnika. Na początku, w ramach wprowadzenia, przedstawiono regulacje Kodeksu postępowania karnego, w oparciu o które można odmówić dopuszczenia obrońcy do udziału w postępowaniu karnym. W dalszej części opracowania dokonano oceny omawianych czynności w kontekście możliwego naruszenia dóbr osobistych obrońcy/pełnomocnika. Pod koniec przedstawiono alternatywne możliwości sankcji cywilnoprawnych związanych z bezprawnym niedopuszczeniem obrońcy do postępowania karnego.

Some remarks on the limitation of the rights of the defense from the perspective of the norms of private law

Keywords: personal rights, restriction of the rights of the defense compensation, civil law, criminal proceeding, a sanction for restricting the rights of the defense

Summary: The article presents the issue of the failure to admit a defender / representative in criminal proceedings – from the perspective of the infringement of personal rights of the defender / representative. At the beginning, as part of the introduction, the regulations of the Code of Criminal Procedure were presented, on the basis of which a defense lawyer may be refused to participate in criminal proceedings. In the further part of the study, the above activities were assessed in the context of a possible infringement of the personal rights of the defender / attorney. Finally, alternative possibilities of civil law sanctions related to unlawful exclusion of a defense lawyer from criminal proceedings are presented.

1. Wprowadzenie

Podejrzany/oskarżony w postępowaniu karnym może bronić się sam, zazwyczaj jednak osoby te korzystają z pomocy obrońcy. Regulacje Kodeksu umożliwiają ustanowienie lub wyznaczenie obrońcy. Jednak sam fakt ustanowienia obrońcy, lub pełnomocnika, nie przesądza o tym, że będą oni mogli zawsze faktycznie brać udział w toczącym się postępowaniu. Organy lub sądy mogą w pewnych przypad-

kach odmówić dopuszczenia obrońcy, lub pełnomocnika, do udziału w postępowaniu albo też do udziału w poszczególnych czynnościach procesowych.

Przedmiotem opracowania jest przedstawienie zarysu problematyki nielegalnego uniemożliwienia wzięcia udziału w postępowaniu karnym przez pełnomocnika/obrońcę z perspektywy profesjonalnego pełnomocnika¹. Artykuł ma na celu ocenę przedstawionego problemu z perspektywy regulacji Kodeksu cywilnego. W konsekwencji dopuszczalność ograniczenia udziału obrońcy/pełnomocnika z punktu widzenia przepisów Kodeksu postępowania karnego została omówiona głównie jako wprowadzenie do tematu.

2. Możliwość odmowy dopuszczenia obrońcy w postępowaniu karnym

W świetle art. 315 § 1 Kodeksu postępowania karnego podejrzany i jego obrońca oraz pokrzywdzony i jego pełnomocnik mogą składać wnioski o dokonanie czynności śledztwa. Z kolei na podstawie art. 315 § 2 Kodeksu postępowania karnego stronie, która złożyła wniosek, oraz jej obrońcy lub pełnomocnikowi nie można odmówić wzięcia udziału w czynności, jeżeli tego żądają. Podobną regulację – niezależną od złożonego przez podejrzanego lub jego obrońcę wniosku dowodowego – przewidziano w art. 317 § 1 Kodeksu postępowania karnego. Mianowicie: na zgłoszone przez nich żądanie należy dopuścić wnioskodawców do udziału w innych czynnościach śledztwa.

Z kolei w myśl art. 83 Kodeksu postępowania karnego obrońcę ustanawia oskarżony. Jednak nawet przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów albo też przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego osoba może ustanowić pełnomocnika. Przepisy Kodeksu postępowania karnego umożliwiają ustanowienie pełnomocnika przykładowo przez świadka. Przesłanki ustalenia pełnomocnika wynikają z art. 87 § 2 Kodeksu postępowania karnego. W świetle wspomnianego przepisu jedyną przesłanką ustanowienia pełnomocnika jest okoliczność, że wymagają tego interesy danej osoby w toczącym się postępowaniu.

W Kodeksie postępowania karnego przewidziano także wyjątek od tych regulacji. Mianowicie w świetle art. 317 § 2 Kodeksu postępowania karnego w szczególności uzasadnionym przypadku prokurator może w formie postanowienia odmówić

¹ Ocena, czy przedstawione zachowanie można uznać za naruszenie dóbr osobistych podejrzanego, została przedstawiona w innym opracowaniu – zob. K. Górny, *Prawo do udziału w postępowaniu karnym jako dobro osobiste?*, [w:] red. nauk. R. M. Czarny, Ł. Baratyński, P. Ramiączek, K. Spryszak (red. nauk.), *Państwo i prawo wobec wyzwań u progu trzeciej dekady XXI wieku: księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin profesora Jerzego Jaskierni*, Adam Marszałek, Toruń 2020, s. 385-396.

dopuszczenia do udziału w czynności ze względu na ważny interes śledztwa albo odmówić sprowadzenia oskarżonego pozbawionego wolności, gdyby spowodowało to poważne trudności.

Niestety regulacje Kodeksu postępowania karnego nie precyzują ani nie wyjaśniają pojęcia „szczególnie uzasadnionych przypadków”, pozostawiając tę kwestię arbitralnej decyzji prokuratora. Podobna sytuacja występuje w przypadku pełnomocnika – w szczególności pełnomocnika świadka. Jak wskazano, pełnomocnik świadka może występować, „gdy wymaga tego jego interes osoby”.

3. Skutki odmowy dopuszczenia obrońcy/pełnomocnika w postępowaniu karnym

Odmowa dopuszczenia pełnomocnika obrońcy do udziału w czynnościach może być uzasadniona, a więc legalna, albo też może nie mieć podstaw prawnych. Niewątpliwie ocena następuje przez pryzmat regulacji dotyczących postępowania karnego. Odmowa udziału obrońcy w postępowaniu karnym, zgodnie z obowiązującymi przepisami, czyni zbyteczną analizę konsekwencji tego postępowania. Jest ono bowiem legalne i jego ocena w kontekście tematyki niniejszej publikacji nie jest konieczna.

Jednak może zajść również sytuacja, gdy obrońca lub pełnomocnik nie zostaną dopuszczeni do czynności – mimo że w świetle obowiązujących przepisów prawnych mieli do tego prawo. W tej sytuacji odmowa dopuszczenia obrońcy lub pełnomocnika jest bezpodstawna. Oczywiście może to mieć wpływ na ocenę zebranego w ten sposób „nielegalnie” materiału dowodowego lub wiarygodność dowodów, które zgromadzono pod nieobecność podejrzanego lub jego obrońcy/pełnomocnika w postępowaniu karnym. Te zagadnienia występują jednak na gruncie prawa karnego procesowego. Z punktu widzenia tematu artykułu bardziej interesujące jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: czy bezpodstawna odmowa udziału obrońcy w postępowaniu skutkuje naruszeniem regulacji Kodeksu cywilnego, związanych w szczególności z dobrami osobistymi? Odpowiedź na to pytanie pozwoli na ocenę, czy bezprawna odmowa dopuszczenia obrońcy/pełnomocnika do udziału w postępowaniu może spowodować negatywne skutki wyłącznie dla toczącego się postępowania karnego, czy też dodatkowo może skutkować odpowiedzialnością cywilnoprawną względem obrońcy/pełnomocnika. Odpowiedzialnością głównie z tytułu naruszenia jego dóbr osobistych.

4. Sposoby przedstawiania dóbr osobistych w Kodeksie cywilnym

Aby ocenić nielegalność odmowy dopuszczenia obrońcy w kontekście tematyki niniejszego opracowania, należałoby w pierwszej kolejności zarysować sposób ujmowania dóbr osobistych w doktrynie oraz judykaturze. Niewątpliwie tematyka związana z dobrami osobistymi cieszy się dużym zainteresowaniem zarówno w doktrynie², jak i orzecznictwie. Postacie dóbr osobistych zostały wymienione w art. 23 Kodeksu cywilnego. W świetle wspomnianego artykułu dobrami osobistymi są w szczególności: zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska. Wśród wspomnianego katalogu dobro osobiste w postaci prawa adwokata/pełnomocnika do wzięcia udziału w postępowaniu karnym niewątpliwie nie zostało wymienione.

4.1. Ujęcie dóbr osobistych w literaturze – uwagi ogólne

Ujęty we wspomnianym przepisie katalog dóbr osobistych jest jednak katalogiem otwartym, a więc za dobro osobiste można uznać także inne dobra niż w nim wymienione³. Pojęcie dóbr osobistych jest w literaturze ujmowane różnorodnie. Pierwotnie odnoszono się do oceny subiektywnej podmiotu, tj. tego podmiotu,

² Tytułem przykładu można wymienić tylko najnowsze publikacje książkowe z ostatnich dwóch lat, które odnoszą się do problematyki związanej z dobrami osobistymi: A. Pyrżyńska, *Cywilnoprawna ochrona dobrego imienia Rzeczypospolitej Polskiej i Narodu Polskiego w świetle ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2019, nr 4, s. 23-60; (red. M. Romańska (red.)), *Dobra osobiste i ich ochrona*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 1 i n.; red. G. Gura, /P. Bednarski (red.), *Prawne aspekty medycyny dotyczące stanów terminalnych*, C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 29 i n.; K. Biczysko-Pudółka, *Cywilnoprawna odpowiedzialność dostawcy usług cloud computing w świetle przepisów rozporządzenia ogólnego o ochronie danych osobowych – wybrane problemy*, C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 33 i n.; R. Guzik, *Wolność słowa a mowa nienawiści. Analiza karnoprawna*, C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 255 i n.; R. Kubiak, A. Liszewska, *Prawo medyczne dla fizjoterapeutów*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 231 i n.; J. Markowski, *Autorskie prawa osobiste twórców gier komputerowych*, C.H. Beck, Warszawa 2020; s. 125 i n.; M. Nowikowska, *Granice dozwolonej krytyki prasowej działalności osób pełniących funkcje publiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 152 i n.; K. Chałubińska-Jentkiewicz, M. Nowikowska, *Bezpieczeństwo, tożsamość, prywatność – aspekty prawne*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 1 i n.; K. Anders, [w:] A. Sieradzka (red.), *Monitoring w placówkach medycznych z uwzględnieniem wytycznych Europejskiej Rady Ochrony Danych 2020*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 189 i n.; B. Lackoroński, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych osób prawnych*, [w:] M. Dumkiewicz, J. Szczotka, K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie. Tom II*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 340-349.

³ E. Gniewek, P. Machnikowski, *Komentarz do Kodeksu Cywilnego*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 60; M. Romańska, [w:] M. Romańska dz. cyt., s. 3; M. Pazdan, [w:] (red. K. Pietrzykowski (red.)), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 112-113.

który zarzucał naruszenie dobra osobistego⁴. Obecnie przeważa inne, obiektywne stosowanie kryteriów oceny⁵. Mimo to w literaturze przedmiotu wykształciły się różne definicje dóbr osobistych⁶. Wszystkie definicje wskazują na obiektywne kryteria. Przyjmuje się, że dobrami osobistymi są: pewne wartości niemajątkowe, które są w pewien sposób przywiązane do fizycznej i psychicznej integralności człowieka, jak również do jego twórczości⁷. W piśmiennictwie wskazuje się także, że pojęcie dóbr osobistych na gruncie prawa cywilnego jest utożsamiane z godnością osoby ludzkiej. Z kolei realizacja godności ludzkiej w społeczeństwie prowadzi do powstania strefy funkcjonowania człowieka w społeczeństwie. Do tych stref funkcjonowania jest zaliczana wolność i inne sfery⁸. Przyjmuje się, że dobra osobiste odnoszą się do cielesnej oraz duchowej natury człowieka, są z człowiekiem nieodłącznie związane i wobec tego niezbywalne, należą do dóbr niematerialnych⁹. Zakłada się także, że są to pewne niemajątkowe wartości. Są one postrzegane obiektywnie na bazie poglądów istniejących w społeczeństwie¹⁰. Padały propozycje ujmowania dobra osobistego jako dobra, które wiąże się z wartościami niemajątkowymi, dotyczącymi osobowości człowieka, a które zostały powszechnie uznane w społeczeństwie¹¹. Skonstruowano również definicję dóbr osobistych w znaczeniu niematerialnym, których celem jest posłużenie człowiekowi do rozwoju, m.in. jego fizycznej i psychicznej osobowości. Przy czym ma to na celu ugruntowanie pozycji danego człowieka w społeczeństwie¹². Inni autorzy opisują dobra osobiste jako pewne wartości, które zostały uznane przez system, a które dotyczą między innymi fizycznej i psychicznej integralności człowieka, jego indywidualności oraz godności i pozycji w społeczeństwie¹³. Skonstruowano także propozycję ujęcia dóbr osobistych jako indywidualnych wartości świata uczuć oraz stanu psy-

⁴ S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957, s. 78; A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986, s. 178; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979, s. 104.

⁵ A. Pyrzyńska, dz. cyt., s. 39 i przytoczone tam wyroki sądowe.

⁶ K. Mularski, „Nękająca windykacja” w perspektywie ochrony dóbr osobistych dłużnika, „Studia Prawa Prywatnego” 2015, nr 2, s. 31.

⁷ J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1975 s. 29–30.

⁸ M. Romańska, [w:] (red. M. Romańska (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 2

⁹ J. Panowicz-Lipska, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*, komentarz do art. 23, Legalis, Warszawa 2018.

¹⁰ J. Panowicz-Lipska, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, t. I, wyd. 2, Warszawa 2018, s. 172.

¹¹ A. Szpunar, dz. cyt., s. 106.

¹² A. Kopff, *Koncepcja prawa do intymności i do prywatności życia osobistego (zagadnienia konstrukcyjne)*, Studia Cywilistyczne 1972, t. XX, s. 5.

¹³ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 162.

chicznego człowieka, będących wyrazem odrębności fizycznej lub psychicznej jednostki, które są powszechnie akceptowalne w społeczeństwie¹⁴. Jeszcze inni autorzy opisują dobra osobiste jako prawa służące do ochrony dóbr osobistych, niemajątkowych, tak silnie związane z podmiotem, któremu przysługują, że razem z nim powstają i wygasają, oraz nie mogą przechodzić na inne osoby, są one prawami bezwzględными, których przedmiotem są dobra niematerialne oraz których ochrona jest wszechstronna, bo obejmująca zarówno realizację roszczeń niemajątkowych, majątkowych, jak i pośrednich¹⁵. Pojawiły się też w doktrynie poglądy, które postrzegają jako dobra osobiste te wartości, które są w ścisły sposób związane z osobą ludzką i stanowią wyraz jej odrębności psychicznej i fizycznej, przy czym są one powszechnie uznane i akceptowane przez społeczeństwo i jego system prawny¹⁶.

Zapatriywanie co do obiektywnego charakteru dóbr osobistych podziela obecnie również Sąd Najwyższy¹⁷.

Ubocznie można zasygnalizować, że w zakresie pewnych dóbr osobistych panuje też rozdzźwięk. Część autorów uznaje pewne wartości za dobra osobiste objęte hipotezą artykułu 23 Kodeksu cywilnego. Inni odmawiają im jednak tego przymiotu. Tak jest w szczególności – lecz niewyłącznie – w odniesieniu do dyskusji co do istnienia podstaw wyróżnienia dobra osobistego, jakim jest więź z najbliższymi (na podłożu biologicznym, emocjonalnym i ekonomicznym)¹⁸.

4.2. Dobra osobiste – obrońcy?

Kwestia bezprawnego uniemożliwienia wzięcia udziału w postępowaniu karnym przez obrońcę z perspektywy prawa cywilnego nie stanowiła do tej pory przedmiotu wypowiedzi w literaturze¹⁹. Niewątpliwie jednak w świetle przytoczonych definicji dobra osobiste przysługują człowiekowi. Są z nim nieodłącznie związane, są niezbywalne. Bezprawnego uniemożliwienia obrony przez profesjonalnego pełnomocnika (advokata/radcy prawnego) nie można uznać za naruszenie jego dobra osobistego. Obrońca podejmuje bowiem w postępowaniu karnym czynności procesowe, działając na korzyść podejrzanego/oskarżonego. Nie występuje

¹⁴ P. Sobolewski, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 175.

¹⁵ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001, s. 184–185.

¹⁶ A. Cisek, *Dobra osobiste i ich niemajątkowa ochrona w kodeksie cywilnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1989, s. 39.

¹⁷ Zob. uchwała SN z dnia 19 listopada 2010 r., III CZP 79/10, OSNC 2011, nr 4, poz. 41, oraz wyroki SN z dnia 6.04.04 r., I CK 484/03, OSNC 2005, nr 4, poz. 69, z dnia 6.05.10 r., II CSK 640/09, OSNC-ZD 2011, nr A, poz. 4, z dnia 9.07.16 r., II CSK 719/15, OSNC 2017, nr 5, poz. 60, i z dnia 10.02.17 r., V CSK 291/16, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 5, s. 85.

¹⁸ Szerzej: M. Romańska (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona*, C.H. Beck, Warszawa 2020, s. 4 i n.

¹⁹ Zob. jedynie K. Górny, dz. cyt., s. 385–397.

więc w tym postępowaniu niejako we „własnym” imieniu, lecz w interesie obcego podmiotu. Trudno też uznać, aby więź, która go łączy z oskarżonym/podejrzanym, stanowiła pewną szczególną wartość czy też miała służyć integralności pełnomocnika. Pełnomocnik uczestnika postępowania karnego czy też obrońca oskarżonego/podejrzanego pomagają wprawdzie w realizacji prawa do obrony, jednak nie realizują tej wolności samodzielnie. Poza tym prawo do obrony zostało przyznane przez ustawodawcę podejrzanemu, a nie jego obrońcy. Obrońca – mimo szczególnego statusu – jest w pewnym uproszczeniu pełnomocnikiem. Działa on w interesie i na rzecz podejrzanego. Z tego też względu bezprawne niedopuszczenie go do czynności procesowych w toczącym się postępowaniu przygotowawczym lub sądowym jest w efekcie naruszeniem praw podejrzanego, a nie obrońcy. Mimo odrębności procesowej obrońcy od podejrzanego działa on zawsze w imieniu i na korzyść podejrzanego. Sam jednak z reguły „własnych” praw procesowych nie ma. W tym kontekście można odnotować, że w orzecznictwie sądowym uznano przykładowo, iż bezprawne wtargnięcie poprzez działanie organów władzy publicznej w sferę określonego stanu psychicznego i emocjonalnego można uznać za naruszenie dóbr osobistych właścicieli nieruchomości w sferze psychicznej²⁰. Jednak mimo to trudno uznać, aby takie wtargnięcie mogło zostać uznane za naruszenie dóbr osobistych obrońcy. W konsekwencji nie można uznać, aby nielegalne niedopuszczenie obrońcy w trakcie postępowania karnego skutkowało naruszeniem jego dóbr osobistych jako obrońcy²¹.

5. Brak innych sankcji na gruncie prawa cywilnego za nielegalne niedopuszczenie obrońcy/pełnomocnika?

5.1. Żądanie odszkodowania na podstawie art. 552 Kodeksu postępowania karnego

Przedstawione stwierdzenia prowadzą do wniosku, że brak naruszenia dobra osobistego obrońcy nie prowadzi do odpowiedzialności cywilnej z uwagi na naruszenie art. 23 i nast. Kodeksu cywilnego względem obrońcy. Zastosowania nie znajdzie także art. 552 i nast. Kodeksu postępowania karnego. Na mocy tej normy prawnej oskarżonemu oraz podejrzanemu przysługuje prawo do odszkodowania za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie. Wynikająca z przy-

²⁰ Zob. wyrok SN z dnia 29.10.15, I CSK 896/14, LEX nr 1817757, przy czym samo orzeczenie dotyczyło bezprawnej egzekucji nieruchomości.

²¹ W tym kontekście warto jednak podkreślić, że można wyobrazić sobie sytuację, gdy względem obrońcy – jako człowieka, ale nie jako pełnomocnika/obrońcy – zostaną podjęte nielegalne działania (np. pobicie, bezprawne pozbawienie wolności). W tej sytuacji może niewątpliwie dojść do naruszenia jego dóbr osobistych. Jednak te działania nie będą podjęte w trakcie postępowania karnego, w którym on występował, lecz niezależnie od niego.

wołanego artykułu norma prawna nie umożliwia podejrzanemu żądania odszkodowania lub zadośćuczynienia w sytuacji, gdy zapadł wyrok uniewinniający albo też umorzono postępowanie. Tym bardziej na mocy tej regulacji niedopuszczenie obrońcy/pełnomocnika do czynności procesowych w trakcie postępowania przygotowawczego nie będzie prowadziło do jego zastosowania.

5.2. Odpowiedzialność deliktowa na podstawie art. 417 Kodeksu cywilnego

Mimo iż nielegalnej odmowy dopuszczenia obrońcy/pełnomocnika do postępowania w sprawie nie można uznać za działanie, które narusza dobra osobiste obrońcy, to wydaje się, że można rozważyć odpowiedzialność organu, który dopuścił się nielegalnego postępowania. Z uwagi na problematyczność tego działania i tematykę niniejszego opracowania w tym miejscu można jedynie zasygnalizować pewne problemy związane z domaganiem się odszkodowania przez obrońcę/pełnomocnika na podstawie wskazanego przepisu. Podstawę prawną roszczenia mógłby konstruować art. 417 § 1 Kodeksu cywilnego, który stanowi, że za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej ponosi odpowiedzialność Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego, lub inna osoba prawna wykonująca tę władzę z mocy prawa. Z kolei w myśl art. 417 § 2 Kodeksu cywilnego, o ile szkoda została wyrządzona przez wydanie prawomocnego orzeczenia lub ostatecznej decyzji, o tyle jej naprawienia można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu ich niezgodności z prawem, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej. Wątpliwości co do podstawy prawnej wynikają w szczególności z faktu, że postanowienie o odmowie dopuszczenia obrońcy/pełnomocnika wydaje prokurator i nie podlega ono zaskarżeniu do sądu. Mając na uwadze powyższe, nie można też nie zauważyć problematyki związanej z koniecznością wykazania szkody po stronie pełnomocnika/obrońcy. Przyjmując bowiem, że działanie polegające na niedopuszczeniu adwokata/pełnomocnika do czynności w postępowaniu było nielegalne, nie oznacza to *per se*, iż obrońca poniósł w wyniku tego postępowania szkodę.

5.3. Odpowiedzialność za przewlekłość postępowania

W kontekście nielegalności działania polegającego na bezprawnej odmowie udziału obrońcy/pełnomocnika w czynnościach prowadzonych w ramach postępowania przygotowawczego czy też sądowego można dodatkowo rozważyć odpowiedzialność wynikającą z przewlekłości postępowania. O ile okazałoby się bowiem, że np. w wyniku nielegalnej odmowy udziału obrońcy dowodów zgromadzonych

w trakcie postępowania nie można wykorzystać i pojawiła się konieczność uzupełnienia materiału dowodowego lub powtórzenia czynności procesowych, prowadzone postępowanie ulega wydłużeniu. W rezultacie można rozważać dodatkowo odszkodowanie za przewlekłość prowadzonego postępowania. Jednak nie wydaje się, aby obrońcy/pełnomocnikowi przysługiwało prawo do żądania odszkodowania za przewlekłość prowadzonego postępowania. Zgodnie z art. 3 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki nie są oni wymienieni wśród podmiotów, które są uprawnione do wniesienia skargi²². Ustawodawca wymienił bowiem jedynie następujące podmioty, które są uprawnione do wniesienia skargi: 1) w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe – strona; 2) w postępowaniu w sprawach o wykroczenia – strona; 3) w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary – strona lub wnioskodawca; 4) w postępowaniu karnym – strona oraz pokrzywdzony, nawet jeśli nie jest stroną; 5) w postępowaniu cywilnym – strona, interwenient uboczny i uczestnik postępowania; 6) w postępowaniu sądowoadministracyjnym – skarżący oraz uczestnik postępowania na prawach strony; 7) w postępowaniu egzekucyjnym oraz w innym postępowaniu dotyczącym wykonania orzeczenia sądowego – strona oraz inna osoba realizująca swoje uprawnienia w tym postępowaniu. W rezultacie chociażby z uwagi na brak legitymacji czynnej do wytoczenia powództwa adwokat nie będzie uprawniony do żądania odszkodowania „dla siebie” na podstawie przytoczonych przepisów.

5. Podsumowanie

Reasumując, należy wskazać, że niezgodne z przepisami niedopuszczenie adwokata/radcy prawnego do udziału w postępowaniu przygotowawczym czy też postępowaniu sądowym nie skutkuje odpowiedzialnością cywilną podmiotów prowadzących postępowanie w szczególności z tytułu naruszenia dóbr osobistych względem profesjonalnego pełnomocnika. Nie można też przyjąć, że niedopuszczenie adwokata w sprawie uprawniałoby go do wystąpienia z żądaniem zasądzenia odszkodowania

²² Ustawa opubl. w Dz.U. 2004, Nr 179, poz. 1843, ze zm. wymienia w art. 3 jedynie następujące podmioty: 1) w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe – strona; 2) w postępowaniu w sprawach o wykroczenia – strona; 3) w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary – strona lub wnioskodawca; 4) w postępowaniu karnym – strona oraz pokrzywdzony, nawet jeśli nie jest stroną; 5) w postępowaniu cywilnym – strona, interwenient uboczny i uczestnik postępowania; 6) w postępowaniu sądowoadministracyjnym – skarżący oraz uczestnik postępowania na prawach strony; 7) w postępowaniu egzekucyjnym oraz w innym postępowaniu dotyczącym wykonania orzeczenia sądowego – strona oraz inna osoba realizująca swoje uprawnienia w tym postępowaniu.

na podstawie art. 552 Kodeksu postępowania karnego. Podobnie także ewentualne żądania związane z potencjalną przewlekłością postępowania nie przysługują pełnomocnikowi, który został ustanowiony w ramach postępowania karnego. Rozważać można jedynie roszczenia na podstawie art. 417 Kodeksu postępowania cywilnego. Jednakże z uwagi na trudności związane w szczególności z udowodnieniem szkody po stronie pełnomocnika postępowanie raczej nie będzie wróżyło sukcesu.

Literatura

- (red. Gura G. Gura/, Bednarski P. Bednarski) (red.), *Prawne aspekty medycyny dotyczące stanów terminalnych*, C.H. Beck, Warszawa 2021.
- Romańska M. (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Anders K., [w:] (red. Sieradzka A. (red.)), *Monitoring w placówkach medycznych z uwzględnieniem wytycznych Europejskiej Rady Ochrony Danych 2020*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Biczysko-Pudełka K., *Cywilnoprawna odpowiedzialność dostawcy usług cloud computing w świetle przepisów rozporządzenia ogólnego o ochronie danych osobowych – wybrane problemy*, C.H. Beck, Warszawa 2021.
- Chałubińska-Jentkiewicz K., Nowikowska M., *Bezpieczeństwo, tożsamość, prywatność – aspekty prawne*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Cisek A., *Dobra osobiste i ich niemajątkowa ochrona w kodeksie cywilnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1989.
- Górny K., *Prawo do udziału w postępowaniu karnym jako dobro osobiste?*, [w:] red. nauk. R. M. Czarny R.M., Ł. Baratyński Ł., P. Ramiączek P., K. Spryszak K. (red. nauk.), *Państwo i prawo wobec wyzwań w progu trzeciej dekady XXI wieku: księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin profesora Jerzego Jaskierni*, Adam Marszałek, Toruń 2020.
- Grzybowski S., *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957.
- Guzik R., *Wolność słowa a mowa nienawiści. Analiza karnoprawna*. C.H. Beck, Warszawa 2021.
- Kopff A., *Koncepcja prawa do intymności i do prywatności życia osobistego (zagadnienia konstrukcyjne)*, „Studia Cywilistyczne” 1972, t. XX.
- Kubiak R., Liszewska A., *Prawo medyczne dla fizjoterapeutów*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Lackorofski B., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych osób prawnych*, [w:] Dumkiewicz M., Szczotka J., Kopaczyńska-Pieczniak K., *Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie*. Tom II, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Gniewek E., Machnikowski P., *Komentarz do Kodeksu Cywilnego*, wyd. 6, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Markowski J., *Autorskie prawa osobiste twórców gier komputerowych*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Mularski K., „Nękająca windykacja” w perspektywie ochrony dóbr osobistych dłużnika, „Studia Prawa Prywatnego” 2015, nr 2.
- Nowikowska M., *Granice dozwolonej krytyki prasowej działalności osób pełniących funkcje publiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Pazdan M., [w:] (red. K. Pietrzykowski K.) (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*. C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Panowicz-Lipska J., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1975.
- Panowicz-Lipska J., [w:] Gutowski M. (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352* – Legalis – komentarz do art. 23, Warszawa 2018.
- Panowicz-Lipska J., [w:] Gutowski M. (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz, t. I, wyd. 2*, Warszawa 2018.
- Pyrzyńska A., *Cywilnoprawna ochrona dobrego imienia Rzeczypospolitej Polskiej i Narodu Polskiego w świetle ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2019, nr 4.

- Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Romańska M., [w:] Romańska M. (red.), *Dobra osobiste i ich ochrona* C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Sobolewski P., [w:] Osajda K. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, C.H. Beck, Warszawa 2017
- Szpunar A., *Ochrona dóbr osobistych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979.
- Wolter A., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986.
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2001.

